

significative, attestazioni di età traianea a Roma, "in Circo Flaminio". I vassoi ovali con manici piatti (pp. 176-193), ad esempio, sono documentati a Brescello (Reggio Emilia), Pesaro e Terracina in contesti di età antonina, attraverso riproduzioni miniaturistiche in piombo, giocattoli ed ex voto che verosimilmente riproducono forme diffuse e conosciute (cfr. M. Barbera, *I crepundia di Terracina: analisi e interpretazione di un dono*, *Bollettino di Archeologia* 10, 1991, 11-33). Un vassoio d'argento di questo tipo, attualmente disperso - che si affianca a quello già noto del Museo di Torino - è del resto stato rinvenuto a Orgia (Siena) (cfr. M. Cristofani, in: *Siena: le origini. Testimonianze e miti archeologici*, Catalogo della mostra [Firenze 1979] 102-103). Non ultimo, il noto rilievo romano delle catacombe di Marco e Marcelliano (giustamente ricordato anche da Künzl, p. 191, nota 248) che riproduce recipienti da mensa "provinciali", potrebbe essere la spia dell'esistenza di ateliers italici impegnati nel commercio e nella produzione di questo tipo di vasellame.

Ritornando ai volumi in esame, voglio ancora ricordare la sezione riservata alle analisi, che costituisce un importante punto di riferimento per gli studi futuri.

Molto curata la veste tipografica; ottimi i disegni e le riproduzioni fotografiche, anche a colori, forse anche troppo numerose: a singoli oggetti in ferro, già riprodotti graficamente, viene spesso riservata una intera tavola (cfr. ad esempio, i cerchi di ruota delle tavv. 413-419). Tali scelte hanno certamente contribuito ad elevare il costo di una pubblicazione che, per l'impegno profuso nell'elaborazione, la ricchezza delle citazioni e l'importanza documentaria, merita la più ampia diffusione.

Marina CASTOLDI

Supplementa Italica, Nuova serie 11. Casa editrice Quasar. Roma 1993, 218 str., številne fotografije.

11. zvezek nove italijanske epigrafske serije prinaša pet pomembnih prispevkov, nove napise iz petih italjskih regij: iz štirih rimskih mest in iz območja med Benakom in Roveretom, kjer ni bilo večje mestne naselbine. Napise iz Gnatije v 2. italjski regiji Apuliji in Kalabriji je objavila M. Chelotti. Gre za 49 novih besedil (med katerimi jih je sicer več kot pol le majhnih fragmentov), od katerih so zanimivi predvsem vladarski, za Komoda in Septimija Severa s Karakalo, ter dve posvetili sirijski boginji, *Deae Syriae*.

Iz pete regije, Picena, objavlja G. Paci 21 novih epigrafskih spomenikov iz mesta Tolentina. Poleg vladarskih napisov, ki so v italjskih mestih mnogo bolj pogosti kot v provincah, je silno zanimiv nagrobni napis Tita Furija Vitalisa, katerega funkcija je označena kot *magister municipi*, kar je v latinski epigrafiki izjemno in se verjetno nanaša na nek *magisterium*, ki ni pooblaščen. Kako je bil pomemben dostop do vira žive vode, priča mejnik, na katerem je označena širina dovoljene poti do vode in izvira. Lastnik parcele je imel od take poti sicer koristi, ni pa imel pravice poti do vode, ki je morala biti dovolj široka za voz, drugim zapreti. Zanimiv je tudi napis na obesku, ki ga je moral nositi pobežli suženj, na katerem sta bila zapisana ime in naslov lastnika.

Iz 8. regije Emilije, iz mesta Parme prinaša M. G. Arrigoni Bertini 15 novih napisov, poleg zelo številnih popravkov in dopolnitev k že objavljenim besedilom. Med novimi spomeniki je tudi edini epigrafski spomenik rimskega viteza iz Parme,

Gaja Prekonija Ventilija Magna, ki je svojim tovarišem, verjetno iz pogrebne družbe, zapustil v oporoki lep kos obdelovalne zemlje, katerega najemnika naj jim omogoči skupne večerje na tem kraju. Na napisu je izrecno poudarjeno, da je bil ta predel prej zamočvirjen.

Zadnji je prispevek o novih napisih iz območja med Benakom in Roveretom v 10. regiji Veneciji in Histriji, avtor je A. Buonopane. Med 26 novimi besedili je največ posvetil različnim božanstvom, med drugimi tudi Matronam, katerih kult je za Cisalpino značilen.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Awarenforschungen 1,2. *Archaeologia Austriaca*, Monographien 1,2, Studien zur Archäologie der Awaren 3, 4, Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien, Wien 1992. Prvi zvezek obsega 583 in drugi 645 strani, posamezni sestavki imajo tudi zemljevide in slikovne priloge gradiva.

F. Daim je samo izdajatelj obsežnega korpusa študij o problematiki, ki je kakorkoli povezana s pojavom Avarov v širšem panonskem prostoru od 7. do 9. stoletja. S prispevki sodeluje kar 21 avtorjev, ki z raznih aspektov od zgodovinskih do antropoloških - poudarek je sicer na arheoloških spoznanjih - raziskujejo ta čas in pojave, včasih zelo ohlapno, povezane s fenomenom Avarov. Razprave, izdane v dveh knjigah, se delijo v tri osnovne dele: Zgodovino in bizantinistiko, najboljše arheološki del ter antropologijo.

Ker je to obsežno delo, bom v glavnem le preletela posamezne teme in se pomudila samo ob tistih, ki zadevajo tudi naš prostor.

V prvem zvezku (Zgodovina) W. Pohl v razpravi *Oblast in obsto* razmišlja o spreminjanju "bizantinskih" kultur ob Donavi od 6. do 8. stoletja. Naslednja in zadnja študija na to temo je članek B.B. Phillipsa Cirkuške stranke in barbarska noša v 6. stoletju v Konstantinoplu.

Drugi del, ki obravnava probleme in spoznanja tega časa z arheološkega aspekta, je najbolj obsežen. V poglavju germanske tradicije in skupnosti podaja A. Kiss obsežen pregled Germanov v Karpatski kotlini v avarskodobnem času.

V naslednjem poglavju Bizantinski material v avarskih kompleksih in keszthelska kultura sta dve študiji: E. Garama Z. novci datirani grobovi avarskega časa in R. Müllerja Nove najdbe keszthelske kulture, ki bogatijo in dopolnjujejo sliko najdišč in materiala te kulture, zlasti še, ker so najdbe iz zaključenih grobnih celot.

Tretja tema je povezava avarske države z vzhodom ter sasanidski in bizantinski vplivi v materialni kulturi kavkaškega področja. C. Balint je napisal obsežno študijo o zvezah med Iranom, Bizancem in stepo. Na osnovi groba iz Uč-tepe v Azerbajdžanu je analiziral pasne spono z okrašenimi okovi 6. in 7. stoletja. Gotovo je to pomemben prispevek k študiju povezav prostora in materiala, ki nam je geografsko sicer zelo daleč, a kulturno za tisti čas tudi blizu, in ga moramo boljše poznati. Dele pasnih garnitur, okrašenih z rastlinskimi motivi iz porečja Kame, je obravnavala E.V. Goldina. Pomembne so za ves evrazijski prostor. D. Kidd je kot notico obravnaval svinčeno matrico leva, ki je verjetno del zakladne najdbe iz Velestiona (Tesalija) in sodi v isti kulturni krog kot matrice iz Biskupije pri Kninu. T. Vida je v študiji o ročno izdelani avarski keramiki na panonskem prostoru iz grobov in naselbin nakazal njene vzhodne korenine in povezavo z azijskim prostorom (porečje Sir-Darje in Jeniseja).

V drugi knjigi se nadaljuje avarskodobna problematika, in sicer avarska država in Slovani, kulturne povezave in kronološka problematika. V tem sklopu je prva študija G. Kissa k dataciji žganih grobov avarskodobnega grobišča Keszthely-mesto. Naslednja je obsežna študija N. Profantove O avarsko-